

WANKIJFF
HIÄRNE, URBAN

**Een kort anledning till åtskillige malm-
och bergarters, mineraliers växters, och
jordeslags, samt flere sällsamme tings
effterspöriande och angifwande, effter
Kongl. May :tz allernådigste behag ...**

Stockholm
1694

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- ➔ Få samma utseende och känsla som med originalet!
- ➔ Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- ➔ Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- ➔ *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- ➔ *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken. EOD erbjuder åtkomst till digitaliserade dokument enbart för personlig, icke-kommersiell användning. För annan användning vänligen kontakta biblioteket.

- ➔ Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

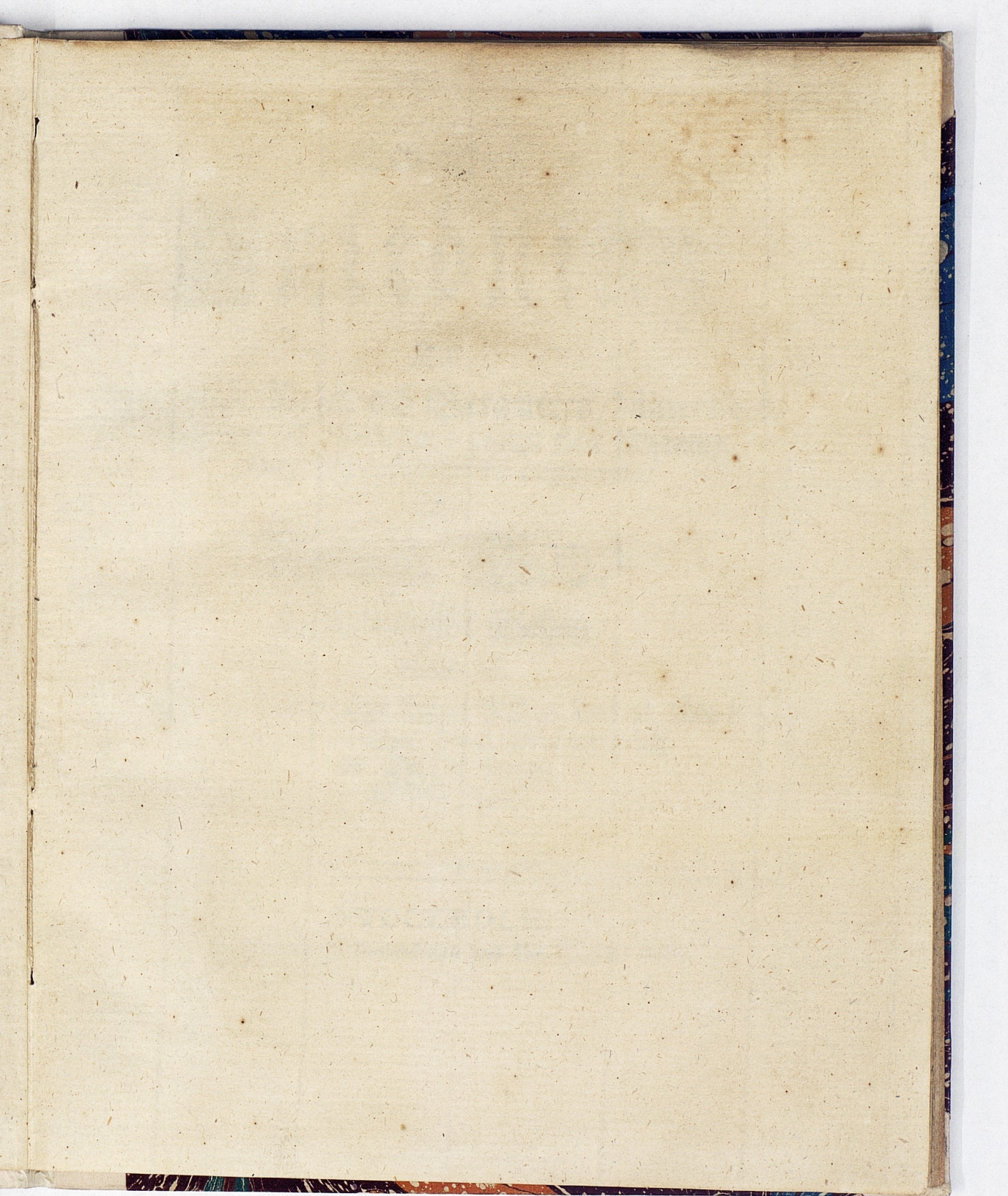
Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu>

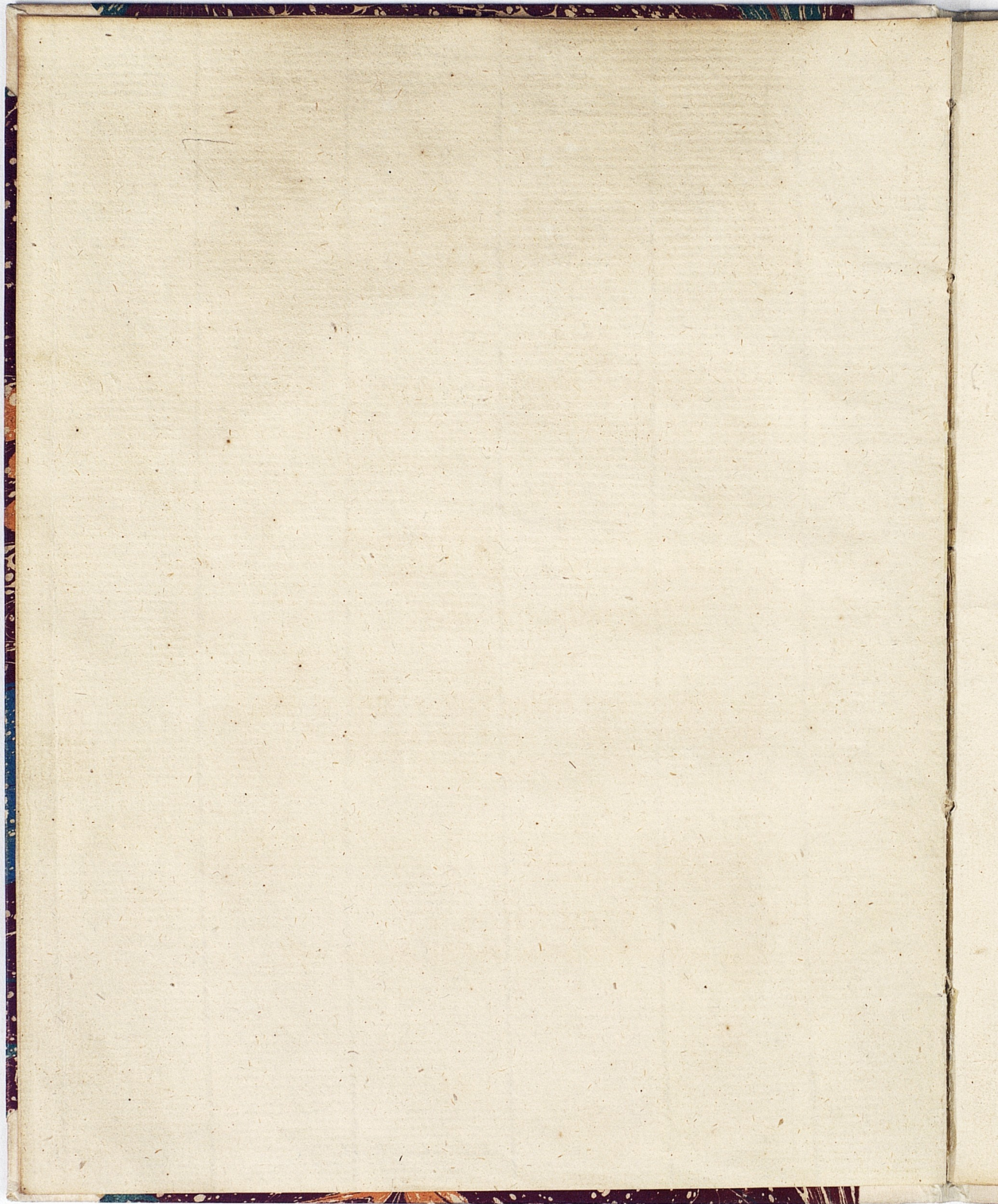

St. Louis.
Febr 1700
Subject.

F 1700
3728

E & A

En Kort

Andledning

Till

Åtskillige Kalm- och Bergarters/ Mineraliers
Wärters/ och Jordeflags/ sampt flere sällsamme
Tings efterspörjande och angifwande/

Effter

Kongl. May:ts

Allernådigste Behag

Stått till

Alla uti Riket/ som kunna hafwa Lust at låta i
Dagzliuset komma/ hwad som i hwar och
en Ort kan finnas.

ANNO 1694.

STOCKHOLM,

Tryckt uti Kongl. Booktryckerijet/ hos Sal. Wanklifs Ändia.

Bewigne Läsare!

Det hafwa åtskillige wittre Män/ icke allenast Swen-
 ke/ utan ock Främmande warit i den meningen/ at
 här i Norden under och ibland de skarpa Hälleber-
 gen skulle Naturen många härliga ting och märck-
 wärdige saker hafwa fördolt/ hwilka af de okunnige lüftet achta-
 des/ och emädan få eller inga funnes/ som sig der om bekymra-
 de/ wore sådant i stadig tysto fördolt och begrastwit. At denne
 deras gisning intet har slagit feelt / hafwa närtwarande tijder
 effter handen ju längre ju mera twiist/ så at twij för Egonen och
 under Fötterna sunnit/ det som med stor möda ifrån fiärmeste
 Orter måste förskaffas: Såsom till Exempel allehanda
 Marmor/ Jaspis/ Cristaller/ Pärlor/ Granater Topazer/ A-
 gat/ Porphyr / Proberstenar/ Magneter och mera sådant / till
 at förbigå förbi många arter af härlige wärter/ Diur / Mi-
 neralier, Hälso- Wättn/ &c. som sig nu småningom yppat. Der-
 jempte har man blifwit twarse många underlige och märck-
 wärdige Ting/ som tillförene lüftet äro anade/ men lijkwäl ä-
 ro mehra wärde än at förtijgas och wantördas / warandes
 nu mera Werlden öfwermåttan hugfält och idkesam/ på alle-
 handa sätt at utspana Naturens Lönligheter. Det är wäl
 icke utan/ at i forna tijder en eller annan warit/ som mycket
 och med stor Utbyggian besliktat slükt effterleta/ intet sparand-
 es hwarcken Arbete eller Kostnat. Bland dem Olaus Magnus
 för meer än halftannat hndrade Åhr till åfwentyrss den för-
 ste warit/ som här och där i Riket kringresandes/ alt med noga
 sligt

fijt har upsoekt och effterfragat / och det han funnit och forfarit / latit allmant wara kunnigt. Kongl. Bergz Collegium haer och fran forsta borjan allareda for 40 / 50 eller flere Ahr sedan och alt jemt brukat atskillige Medel till de forborgade Bergarters opfinnande / forutan det som en eller annan enskilt dar till haer kunnat hielpa. Men sasom den allmanna wardzlosgheten mycket forsummat / mycket ock sa de forra tider med andra Syflor forwicklat ; Allsa synes sasom Gud och Naturen fast alsammans till Hans Kongl. May:z war allernadigste Konungs Tijd och Regemente spart / oc da forst makligen twelat yttre Riktsens forborgade goda / oc opna des Skattkammrar : warandes mareckligt / at ifran Hans Kongl. May:z forste Regements ahr / alt ju langre ju mera blifwit oppenbart / och Folket sig derom flitigare an naqonstn tillforne wiinlagt. Pa det nu sadant matte na deste store framgang / har man tyckt wara den naraste Wagen at upstalla nagra Puneter fragtwis / pa det hwar och en matte weta hwad dem tianar at uppsana och lata i dagzliuset komma. Swilke Fragor man tanekt kring hela Riket / sa wal i Swerige / som Storfurstendomet Finland / och med det samma i Hertigdömen Est. Liff. och Ingermanland till alla Herrar Generel Gouverneurer, Gouverneurer och Landzhöfdingar / samt betiänte i Landet och i Städerna. Item de Herrar Biskopar / Superintendenter, Probster och Kyrckioherdar / jempte deras underhawande af det Andelige Ståndet / at sadant matte allmant kunnogt blifwa / och menige Man hafwa sig det till Eff-

terrättelse / kunnandes det de så weta sina Förman der om
 förståndiga/ som sådant wijdare behagade Kongl. Bergz Col-
 legio notificera, skolandes alle de som därutinnan sin flit icke
 sparar/ men ett eller annat där till underhulpit / på sin Ort
 med wedderhörlikt Beröm ihogkommas / i den bestrifwelsen/
 derest alla sådana ting blifwa ihopsamlade/ och i Trycket ut-
 gifne. Och der något erkläckligt och särdeles nyttigt woro
 opfunnit/ skola de som det hastwa rögt / med en hederlig och
 skälilig Belöning/effter Saksens Wårde blifwa ihugkomne.
 Doch lemnas den påminnelsen / at det omständeligare och
 förwist berättas/ som man förwisso weet/ och intet twifwel är
 om; Men der man icke haar så noga Kunskap/ ännu granne-
 ligen effterspörjer / och lell i medler tijd / så mycket som kun-
 nogt eller troligt är/låter weta. Och såsom härutinnan hwar
 och en beflitar sig Högsbem: Hans Kongl. May:z
 Allernådigste Wälbehag i Underdånigheet tillfyllest göra/och
 sitt egit Fosterlandz Lustre och Heder derigenom befordra :
 Så skall hwar och en i synnerheet med wederbörlig Tack-
 samheet bemötas / förblifwandes alltid hwar och en sär-
 skilt/ med all skuldig Wördna/Heder/Tjänst och Wänskap
 städze tillgifwen och förbunden.

Urban Hiärne,

Förste Deelen.

Om alt det som till Regnum Minerale kan lända.

1. Glof / Om Watn.

1. Fr. **W**ar der finnes någorstädes warmt Watn springa utur Jorden/ som är rätt naturligen hett/ fast än i ringa Quantitet, at man kunde hafwa någon förhoppning till warma Bad? Loswas den som det kan angiswa 100 Daler Sölsvermønt.

2. Om allehanda Watn som någon annor beskaffenhet kunna hafwa/ än andra gemena Watn/ antingen till Smaak/ Särsga eller Lucht/ etc. Och om Hälso-watn finnes/ de der aff försäreheten äro befundne at bota swäre Siukdomar/ och icke med blotta Ball Apple proberade/ ty sådana iernachtiga Watn finnas allestädz.

3. Förgiftige Watn/ hwar aff Bostapen som der aff dricka/ suka eller döb/ och hwar orsak der till tyctes wara? antingen Victriol, Arsenicum Kalck eller annat Corrosiv?

4. Om Watn som ströma långt under Jorden/ för än de utbrista/ som i Engelland och några andra Orter äro/ at Strömar och Floder många Myl under Jorden flyta/ och Hrr Håradzhöfsoingen Rosenmöllex berättar wara funnit i Ingermanland.

5. Om någorstädes finnes Källor/ som betyda torre eller wäta Åhr/ Hunger/ dyrr tid/ Krig eller annan Olycka? såsom wid Nykyretia i Östergötland finnes en sådan Hungerkälla/ och mångestäds i Engelland/ och som Motala förmenas med de stadnande betyda.

6. Om Källor som fullkomligen behålla sitt jämma och lifsa språng/ utan något Watns förminskande/ så wäl i de aldratoraste Åhr (som i förledne åhret 1693) som i de regnachtige och wäta?

7. Om någorstädes finnes sådana Watn/ derest ingen Botn finnes/ icke allenast i Siögar/ (såsom man förwist will föregiswa/ at i

Wettern under Åmbergs wästra Bäggen ännu aldrig Botn är funnen) utan och i små Siögar eller Bölar (såsom i Wästergötland säyes wara uti den huytta och swarta Pölen.)

8. Om der finnes någon Böhl/ Brunn / Insiö eller annan Ort/dijt i Regnswäder alt Watn löper/ och likwäl intet utlopp finnes/såsom i Ingermanland uti en Ort de kalla Kurimus , der alt Watn lufa som upslufes/och ingenstädes synes uthkomma?

9. Om Watn/de der ombytelse aff Wäderleken betydta.

10. Om Siögar / som öfwerwårte äro? såsom uti Estland säyes wara en Siö / dereft så öfwerwårte är/ at man kan slå Höd/och därunder diupa Watnet och Fiskar uti : Eller Siögar med dubbel Botn bewurue / at Fiskarna sig därunder hålla och intet med Root och Rådt kunna fångas/ som i Jemteland/Hwilken sal. Drakenstier-na genom särdeles Fyrwårkertij har opriswit.

11. Om icke Siögar finnas/dereft genom under jordiskt Wäder opstiger/ antingen Storm eller Buller/ utan någon synlig Bläst eller Stormswäder; eller låta/tiuta och dundra eller dohna/som wed Wettern plågar skee; eller och spruta Watnet opp som Watukonster/såsom någorstädes uti Mälaren är skedt/så ock uti Wettern: Eller at Watnet blir aff sig sielfft grumligt och blackt som i Schweitz offta skönies?

12. Om Watn finnes / som i wissa tijder på Åhret opspringa och åter särdeles tijder återwända?

13. Petrificerande Watn: Om Watnet uti des rinnande öfwerdrager Jorden / Etenar eller Gräs med någon steenachtig Materia, eller petrificera det Ting som fastas uti dem?

14. Om Watn/ som finnes på ganska höga Orter / så at de ingen högd öfwer sig hafwa/ och icke kunna bewiisas aff Regn-watn förorsakade eller föröfkte ? sådana kunna i Siällen offta finnes.

15. Om Hafwet/hwad des strömande/ Grundar/Bottn och andra beskaffenheter kan wara märckwärdigt/ eller hwad det

det plågar för sällsynte slag eller Wärcel i Scranderne upvråta &

II. Fl. Om Jord och Landskap i gemeen.

1. Om man någorstädes har haft det ringeste Teckn af Jordbåfning / (N.B. berättas wara hörd i Wärmeland och några andra Orter.)

2. Om Jorden någorstädes är insfallen / och förwandlat till Sid / som i Italien, Hispanien och andre Orter mycket plågar skee.

3. Om man seer uti andre Orter i Sverige / Fin- Est och Lissland/etc. så wara stedt / som här i Upland / och i Närke i Wisby Sochn / Kongz Wallby / at Jorden sig med Torff och alla till någre Wlnars Längd och bredd har oplastat det 20 eller flere Karlar tke hint göra / och en stoor Graff effter sig lemnat.

4. Om man här eller där finner små Krekar och Ringar uti Gräset på Märckenne / hwilke aff gemene Mannen kallas Elfvedanhar / eller Elfwe-Wågar / hwar til kunna finnas andre orsaker än at Elfwerna där skulle danka.

5. Om stora och höga Berg / och hwad der kunde wara märckewärdigt.

6. Om Berg finnes / derest Wäder blås utur Jorden (Cryptæ Aolicæ) sådana som i Italien och Engelland offta finnes.

7. Om Berg finnes som alldraöfwerst på kullen hålla diupa och Fiskrijka Stögar / som iag på Rutesjällen wid Heriodahlen och när Wiglen at Norge haer sedt / så at des Språng och Uprinnelse inset af någon högre Ort kunde förorsakas / antingen medelst tillflytande Regn / Kiarr / Enid eller annat sådant.

8. Om man har funnit något Berg skulle hafwa fallit öfwerända / eller elliest sig förminskat / som man om Hundeborget i Wåflergjötland wili berätta.

9. Om Berg / som uti sina Grutter och caviteter stort Watten eller stögar hålla / som man i Tyskland / Schweiz och Italien offta seer.

10. Om där finnes Berg / som i wissa tijder någon Heta / heftig Brän

Bränna eller Bitterning/ och uthrykande hafwa/som märckelig wore.

11. Om man förmärckte at några Orter af Jorden sig i Långden uphögt/eller och sånck/ som man i Engelland görligen har förmärcki/ at store Tracter sig till någre alns högd har uphögt eller sunckit/ så at Jorden intet synes vara så stadigi sin Omkres eller Skorpa/ som man för detta har trodt.

12. Om icke många Orter nu mera äro torre/ som tillförne varit diupa Kiärr; och om icke nu Ungiar äro/ derest tillförne Stögar varit? Som man finner i Lagga vara skedt/ och widh Jäder i Södermanland; förutan det som Herr Professor Rudbeck om gamla Upsala har skrifwit.

13/ Om icke nu äro Skogar/ eller ofruchtsammer Moo eller och Sand / derest tillförne. Aller och god Swartmylla varit/ eller fruchtsam Jord/ & vice versa.

14. Om Stratis Terræ; det är/ huru Jorden Schichtwits och hwarfwetals med sina arter på åtskillige ställen är beskaffat, så diupt man har kunnat sänckia: Hwar om Brungråfware wetta bästa Besked? Till Exempel: I Amsterdam effier Varenii berättelse groffs en Brunn till 232 foot diup/ derest underlige schichter sunnes aff Erågårdsmull/ Brentorff/ Blöleer/ Sand/ åter Jord och Leer/ hwitt Gruus/ torr Jord/ grumlot Jord/ Sand/ Leer/ Sand/ Sand med snäckor blandat/ entlig en Leerbotn af 102. Foot/ sist gruus 31 Foot/ der de ock stadnade: Item den curieuse Hwarff i Mansfält / af särskilde Arter/ hafwandes hwar och ett sitt eget Namn; äfwen så måns gastades i Engelland. Om Ingermanländste Stratis haar Hr. Hårdzhöfdingen Rosenmöller en artig och nått Bestriffning allaredan ingiswit.

15. Om man någonsin haar hindt genom Hellebergen / som förmenes vara skedt i Athwed; och Pådersbergs Grufwor/ och i gamla Grufwor i Tyssland effier några Berg-Chronikors berättelse; at man ånsligen haar aldranederst i Bottnen råkat på
gran

grane Sand/ (drif eller qwickfsand) derest man med de aldralängsta stän-
ger intet har råkat något Botten/som har kunnat emooftaga.

16. Om Plazar/ Backar eller Marck synes/ som funckit haf-
wa med tiden/ och Dalar åter igen uphögde och fylte ?

17. Om Flottholmar finnes/ och om deras Bestaffenheet.
Jämpte mycket annat som man icke hinner upräkaa/ och lell wärdt är af
upiekwas/ särdeles det som intet offia förekommer.

III. Om Mull- och Jord arter.

1. Om Swartmyllans högd i åtskillige Plazer.

2. Om Torff till brännande tiänlig/ sådan som i Holland.

3. Om allehanda slags Lera/ hwijt/ gool/ grön/ röd/ brun/ blå
etc. Hwjtleran i synnerheet/ som kunde i stället för det Franska
Leret brukas.

4. Om Eldfast Leer/ hwillet så proberas, at det först torckas/
sedan sättes för Smidieässian och blåst i Elden: håller det utan at
smälta/ är godt till Deglar/ Skerfwor/ Musslar och Mässingswärc/ och
skall sin Finnare wäl löna.

5. Om fin Lera/ som är heel utan Sand / och som ett stycke
Talg i Munnen/ (sådan som i Nederången här i Byland) li-
ka aff hwad Färga det wore/ som är en fin bolus, eller en sann-
skyllig Terra Sigillata.

Om Rödlera eller Bolus, sådan som finnes i Dalarne. Mig
är en särdeles Art öfwersticket af Hans Högwördighet H:r Biskopen
i Wyborg/ Doctor P. BUNG/ som tagen är wid den Ryska Gränzen.

7. Om Marck eller Jordmarg (marga) någorstädes finnes/
som god wore till at göda Ältrar med / i Tyskland mycket ge-
meen /; och om icke den hwjtlette-jorden / som under någre
Lijfländske/ Gottländske eller Dagöds Kallberg gräfwes/ skulle
göra samma gagn/ hwillet att tro mig åtskillige Omständigheter wid
handen gifwa.

8. Hwijt och swart Krijta.

B

9. Ble-

9. Bleke / eller Kalk i Sidbottnar eller Morast / finnes i Zemteland och wid Amberg ett slags snidhvitt.

10. Ochra är mångstädes gool eller Mörckgool. Om den Mustfärgade / som kallas Umbra, och så kunde finnas.

11. Om någorstädes finnes Jord / som lyser / när man det rtsfwer i Mörckret.

12. Tripel. 13. Klädemakare Jord / Terra Fullonum.

14. Röd Mull / som den Engelska Jorden. Sådant haar iag i Zemotez och Helsingeland sedt.

Sedan andra arter aff Mull och Jord / som annan Jord intet likt är / och i sina egenskaper andra beskaffenheter hafwer än den gemena.

IV. Om Gråberg / och andra slags Berg / Sand.

1. Om något nytt Berg sig yppat / derest inga tillförne varit.

2. Om stora Caverner eller Hohlr i Bergen / och hwad däruti finnes.

3. Om uti Bergbrytande eller språngiande haar funnets någre fremmande Materier, som i ondra Länder / nembl. Tråd / Been / Leer / eller andre sådana Heterogenea som offta i Kalkbergen plågar synas.

4. Om Kalk / och aff hwad slags Stenar den brännes.

5. Om Gips stenar / som mångstädz finnes / och doch icke återkännes / äre åtskillige slags. Den bästa är som grofft Säcker / eller elliest sådana skinnrande Korn uti / och låter bränna sig / nästan som Kalk.

6. Flinta / allehanda slag.

7. Sand / hwitt / swart och röd. Bäst och nyttigast är den klara / rena och hwitta Sanden som intet är mullig.

8. Swart och fin Sand plågar finnas i Floder / Stögar och Strömmar / hållandes Jern ; men i Tyskland wid somblige Orter Gull / som wid Schwarza / Elben och Rheinströmmen / etc.

9. Elliest är en art fin Sand / Forme Sand kallat / som Giutare

tare plåga bruka till forma med / berättas wara funnen i Ståne.

V. Om allahanda gemena Stenar.

1. Sandstenen/ hurudan han finnes/ aff hwad Färga/ grann eller groff grymig/ hwijt/ röd eller gråachtig/ och om Qwarnstenaar aff dem kunna giöras eller om de duga till Byggningar?

2. Om Ställe steen sådan som till Masugnar behöfues/hurudana de äro/ och huru de finnas eller brutas.

3. Sammalunda om Blipstenen och dess Beskaffenhet.

4. Om Slipstenar/ Henar och mera sådant/ om der äro grann/ grymige/ såsom i Dalarne; eller gröfre/ som i Roslagen.

5. Om man i Sandstenar har funnit lefwandes Diur/såsom Sidor/ Groder / etc. Sådant som i Engelland och i Sachsen/ samt flera Orter har funnits mitt i hårde stenen?

6. Om Telgstenen som till Byggnad tiens/såsom i Gottland Rågla/ Unberg och annorstädes finnes/ och aff hwad beskaffenhet de äro? Sändes ock lätet Prooff.

7. Ibland Telgstenar och andra sådana Byggningsstenars fogar/ plågar finnas en blöt materia, hwijt/ grå eller brun/ lika som halfförckat Leer/ hårdare eller blötare/ hwijt/ grå eller brun/ kallas Stenmurg eller Lithomarga/ Medulla lapidis, och till Läkedommar nyttigt; sökes med flit der effier.

8. Om Gråsteen eller elliest ordinarie Jordsteen / hurudan den på alla Orter finnes? Ett Exempel: I Heriodalen finnes intet annat än talck- och hornachtig. I Jemtland finnes med annor slags färga/smulewits coagulerade/ lika som den stora stenen för detta i Jorden hade varit en Wätska/ eller åth minstone mycket blödt. Åter sombligstädz grann/ sombligstädz grof kornige. Här i Wpland groffgrymige med qwarx och små swart Kattgulls glitter uti/ hwijt eller rödachtig/ stundom swarta och tätta. Swilken observation mera haer at betyda/ än man ti förstone kunde tro.

9. Om Eldfast steen/ som i Elden intet spricker/ Sådant gråf

wes i Fahlun och Ljusnårsberg / och duga till Smålugnar.

10. Om Hellebärags arten/ eller sielfwa Bärget/ om det är grant eller grofgrnigt/ heelt eller mycket klyfftigt (teckn till Metall) Sand- eller Kattgullachtigt/eller ock Hornart/ såsom i hela Fiällen emellan Sverige och Norrige. Wåra Gråberg i Up- och Eddermanland/ etc. äro såsom de gemena Gråstenar/ förblandade medh qwarz/ Kattglimmer/ Sandsteen/ måst hwittgråa/ stundom lyfset rödachtiga/ etc.

11. Sielffråttstenen eller Sielffåttkenen/ som sig sielf genom witterung eller bråna förtärer / såsom här i Stockholm å Södermalms sidan och i hela Lören mycket finnes/ i Finland kallas Kapatwi/ i det at hela Bärget faller aff och witrar sönder/ lyfa såsom Måst) aff hwad Beskaffenheet det på hwar och en ort kan wara / och om sådane på Kaleberg observeras? I Finland säges at Mullen som aff sådan Steen qwarbliswer/ är duglig at såå Spanmål uti / om sådant aff Förfarenheten finnes sant wara?

12. Om Klapur och dess art. Somblige aff dem sönderslagne hålla Cristaller och andra skynande Stenar/ såsom i Brunckeborgs Klapur offta finnes. Undertyden hålla de ock något metall i sig.

13. Om man i Åkrar/ derest Klapurstenen är utplåckat / och Marcken deraff reengjord/ icke med tiden och längden finner/ at sådana Stenar i Jorden å ny genereras? såsom de/ som sina Teckter i Fahlun rensat hafwa/ genom långlig försarenhet weta berätta.

14. Hwilt och genomskjnlig Klapur eller Kiesel/ hwar den finnes? Såsom wid Wetterstranden och Låken i Östergötland/ etc. är till åtskillig ting dugelig: ju finare och klarare/ ju bättre.

15. Om Klapur något underhielper till Åkrens fruchtsamhet? som en part mena/ at fast ån Halmen där aff blir mindre/ tro de at Åkern där igenom wärmes: hwilket de som sådan Åker brula/ särdeles i Diel/ igenom försarenheten bäst låra weta.

16. Hilt kommer och Qwarz/ som nästan allestädz i Bergen finnes: den aldrasjyeste och reeneeste är den bästa.

VI. Om allehanda nyttiga gemena Stenar.

1. Talcachtige Stenar äro de/ som see uth/ lijka som Horn eller Hästbottor/ och så tätta/ hålla i Elden. Finnas i Sverige mångestädz. Sees effter allehanda sådan slag / och såndas proff. Det hwyta slaget är det bästa / de andra äro icke heller till at förkastandes. Mångestädz i Bergslaget göra de Wäsungzpyppor aff det swarta eller Mörckgråachtige Talcberget/ och kalla det Pyppsteen.

2. Om icke sådane Stenar finnas/ som man kan tällia/ swarfwa eller skära med Kniff/ tätta som Ostisådan som wid Handöl i Jemteland under Enasa högar brytes/ och de kalla Telgsteen. Nyligen ock/ så aff H:r H. Scheffer utur Wärmeland öfversänd / något mörckare men mycket fastare och tätare. Nästan sådan art aff Stenar / doch stiftachtige/ finnes i nya Kymningz Grufwan i Julsid Sochn/ som nu är infallen/ så och i Garpenberget.

3. Hornsteen/ som elliest finnes mindre eller större? Såsom den eldfast är/ alltid till något duglig. Af sådan är hela Heriodalen full.

4. Talc och Rattegull finnes mångestädz / doch mehrendeels onyttigt/ emedan det så småt brytes. Sökes effter at få dem i stora slagor/ eller ock något fetare.

5. Skifwersteen säges wara i Bland. Finnes och i Helleforsen/ men något tiöck och obeqwäm. Berättes hwarest de finnas/ och huru tunt man dem kan klyfwa.

6. Om någorstädes finnes Probersteen. Sådan war mig intes längesedan tämlig fin och god af H:r Allest. Aron Silfwerparre gifwen/ på hans Ugor i Wåla bruten. Finnes och i Jemteland. Är en swart fin och ganstkät steen/ elliest ruggot/ men när man honom polerar/ tager mot metallen, som på strykes. Säges ock så finnas i stor myckenheet på en Holma utan för Jacobsstad i Österbotn.

Torwiggen och Dunderstenen/ och om någon kunde wara till/ som wet förwiffo at berätta och wittna/ at någon sådan Steen uti dundraude är nederlagen/ i Berg/ Marck eller Tråd; Swar om mycket twiflas.

8. Dorstenar lucta rätt som förbränt saltsuur Jist / där om förr är talt.

9. Violsten/ luctandes lika som Violer : Den röda finnes nog wid Salberget/ och när Stockholm/doch är den lucten aff en subtil röd Mosha/ som sätter sig derupå. Den rätta Violstenen luctar all igenom.

10. Olteocolla eller Beenbråktsten : I Rijga utan får lastad ien uti Sanden har jag mycket funnet/doch temlig groff.

11. Om Stenar genereras aff Stenar? hwar aff D:r Affest. Brenner mig Relation och Prof gifwit.

12. Magneten eller Segelstenen / om den annorstädes än i Lappland finnes/och huru den finnes/ brytes och winnes.

13. Hwetic-och Brynstenar/hwaraf såndes proff wid tilfalle.

14. Smergel/Porphyr/och andra sådana slags stenar.

15. Giutstenar som till Messingsbrunk fordras/och här till i från Franckrike måst förskrifwas : kunna finnas till äfventyrs derest man en hård/tät och eldfast Sandsteen bryter/utan klyffter/ måst med små swartachtiga Stryn eller Korn uti.

VII. Om Stenar/ som hafwa någon serdeles Figur.

Figurstenar äro de som hafwa någor tings Liknelse/ eller o: gemen Form/såsom de Gumsehornar i Gottland finnas uti Kalkstenar/ och Malrickor wid Geddeholms Sidstranden/item Saetkor wid Duneströmmen i Kalkbrotet i Lijfland : sådana sellsame ting plåga i Kalkberg finnas. Så plåga och hittas lika som Been i steen förwandlade/item, Jist/Diurs delar/Länder/Käftor Elphenben petrificerade. Allehanda Trä/ såsom Al/ Tall/ Eek/ Ebentrå/ etc. Så finnes ock i Slandz Gollfstenar hwytachtiga piggas/ som Halfmånar och Spiut/&c. repræsentera. I Zemteland seer man wid Siögar/ särdeles kring Frössödy/ allehanda marmorerade/hwyt- och swartfläckade Stenar/ &c.

Dropstenar formeras då Watnet dryper/ såsom Jistappar ; sådana plåga ock gemenligen finnas i Kalkberg eller kalkachtiga Gruffter och Kulor. Sändes Proff der aff.

Lapis Brontius eller den stora Grode stenen/ seer uthrätt som en stor och platt Knapp / med ränder rundt omkring af 5. 6. eller flera rader/ äro mycket nyttige/ om de kunde finnas.

VIII. Om Stenar som man finner uti Diur/ eller elliest så förmenes/ och effter Diur sina Namn hafwa.

1. Lofteen/ Grodesteen / om någon der funnit? finnas bägge bland Kalkbergen/ eller på kalkachtig grund. Den förra är långt lett och spekar sig äth ändan. Den senare / Bufonites/ är trinn/ gråbrun och slät.

2. Kråfvetestendar / som här till från andra orter inhämtas/ effter de nu mycket stegras/ så kunde man väl finna dem i myckenhet intrikes / om de allenast wille göra sig någon möda at sambla dem. Kunnandes de så 6/ 7/ 8/ eller 9 Daler Ropp: mt för stål- pundet/ effter som de äro gode till. De bästa äro de som i Dammar och Nar finnas aff Kråfvetan sielff fälte.

3. Myrestenen / som i Myrestackar finnas.

4. Wårlor / hwarest de wancka/ huru de tagas/ och om man någon wiß tiid observeras då de äro bäst / och hwad som i deras samblande måste tagas i acht?

5. Om man icke i Hästar/ Boskap / Fäår/ Swijn/ &c. har funnit stenar? N. B. äro till Läke-dom tienlige.

6. Sammalunda och Swalusteen utur Swalungar.

7. Ormstenen talas mycket om/ som måst synes wara Fabel-achtigt/ om någor der om kunde hafwa Kunskap?

8. Ornestenen/ är en steen/ som en annan uti sig hafwer / och skalar när man skakar honom. Brukas och så uti Apotheken.

9. Elliest talas mycket om Wijpe / sampt andra Foglars och Diurs stenar: beder flitstigen / at de som derom någon kunskap hafwa/ täcktes någon grundelig underrättelse gifwa.

IX. Om Edla Stenar.

1. Om icke i höge Berg och der som skroflar sig til groffgrå Sand

Sand/ finnes några runda stenar/såsom Nötter/ Bönner/eller så stora som tyska Urter/hwiltachtige/ utan omkring som intorekade Siffblåsor/ och när man slår dem sönder/så äro de genomskijnande som Iis eller Glas.

2. I Bergen här där utwurra stenar/lijka som swampar på träd/till färgan som sammantryckte röda Hallon/ och när man dem affslår/skillies äth som Fröb i Soolblommor.

3. I Bergen så och Jordstenar sees effter/ om icke der finnes ränder och ädror/ hwijtgrå/ hwijtblå och rödbruna / doch igenomskijnande som Glas.

4. Efftersees uti Sidstranderne / om icke här och där finnes liusgröna stenar såsom Glas.

5. I bland Kijsselstenar finnes somblige klara/ doch ogenomskijnlige : bäst äro de som hafwa en Färga såsom Daggmatkar/ eller skiffa Färga såsom een Regnboga.

6. Nu låter sig finna uti Skrofvelstenar/ besynnerlig i Jerngrufwor/såsom grönskijnande Glas/ lijka såsom den glaseringen som löper uti runda dräppar och taggar/på brådden aff Krufor och Saat; Men det som sig förorsakar aff någon stark Eld uti Tillmakningen /duger intet.

7. Kan och i lijka mätto effterses/om icke här och där uti och wid Jerngrufworna/finnes lijka som Himmelblå slagg af Naturen sammanluppen/som är så mjukt/at man med Knifwen kan skafwa honom/eller fjilan med en fil; är han så hård at intet häfftar där uppå/det är odugligt och en Jernslag.

8. Granater finnas ock / offta så stora som Walnötter; men skada är at det med Eld winnes och brytes/ hwaraff det förderfwes. Bäst wore med Bergsprängerij och skjutande / så blifwa de hela/ och skulle sig så mycket bättre betala. Bör ock märckias/at de genomskijnande och ospruckne äro de bästa.

9. Cristaller finnes offta här och där/kallat aff gemene Mannen Svenska Demanter. Bör tillsees om man dem finner heela/klara och i store stycken/då de skola darsföre så god skäl. Bör och wäl mär-

märckias orten där de upkomma/hafwandes det något under sig/ som mera wårdt är. N. B. at somblige aff dem låta i Elden bränna sig til Kalck/ och är det ett slags Gips/ som och wål lönte Wödan.

10. Ibland Cristaller finnes och undertijden gula och golbruna Taggar/ och sombligståd; för sig sielff / de samma äro rödbruna eller som Purpursfärga/ hwilka Stenar kosta tredubbele mera än Cristall r.

11 Jaspis finnes och offta i Bergen / uti strek och Fläckar : såsom och wächte Jaspis / Ett sådant Strek synes i ett Berg på andra sidan om Dufwenås/ och denne sidan om Baggens Stäk. Derföre bör allestädes achtas/om man icke i Berg och Stenar finner antingen röda/blå/ gula/ gröna och svartbruna strek och Ädrar / doch icke genomskjnlige / utan allenast en finare och något hårdare Materia, än sielfwa Gräberget eller de gemena Stenar.

12. Finnes och Berg så hårde / at intet Jern bister på dem/ hwilka och så äro till många ting duglige. De bästa der aff äro Porphyr-Stenar/rödachtige/ med hwitletta Korn eller Gryn uti.

13. Det är en art aff Stenar fina och högblå/ medh små Gullädrar / Stiernor eller Puncter uti ; och åter ett annat slag/ icke alldeles så hårde och så hög aff Färga eller Iblätt/och uthan sådana Puncter. Det förra/ nembligen Lazurstenen kan till mängehanda ting brukas ; men det andra/ lapis armenus, allenast till Läkedom.

14. Om Marmor är tillförene mäldt. Serpentin Sten är den hårdaste Marmor/ grön och svartspräklot.

N. B. Det äro ännu många Arter aff Adle Stenar/ som för des widlöffighet icke kunna opräknas. Nog är at påminna/ det alt hwad som fint och wål utseer/ eller elliest en owanlig lynde haar/ optages och ett Prof där aff öfwerfändes.

E

10. Om

X. Om Metaller.

1. Om Gullmalm är föga Förhoppning / at den skulle finnas så långt i kalla Norden. Ehuruwäl man ett eller annat förwist och sant föregifwit. Och oansede man oftast finner swart Sand / sådan nästan som wid Rehnströmmen / Schwarza / &c. wassas / der aff de Gull smälta ; så är doch detta hoos offtatet annat än blåtta Järn / som heelt och hållet aff Magneren updrages / såsom uti Norlanden / och i Färilla i Hålsingeland. Doch lijkwäl kan ett Proff aff sådan art hiit såndas / wij dare och nogare at probera, om det något ädlare Metall håller.
2. Om Silfwermalmen är allenast det till at märckia / at han här i Landet finnes mehrendels i sijne Kalckberg eller i Marmor / och derföre bör å sådana Orter letas. Är fast mångehanda slag / men hoos offt wänckar måst Glansmalm. Den med sijna Korn är gemeenligen rikare / och intet altid den bästa som måst glimmar.
3. Tenmalm är aff äiskillige Former / haar en heel annan Skapnat och Färga än Tenet sielf / ju swartbrunare och tätare / ju bättre / kan aff den okunnige och owane swärligen igen känas. Lofwas en ansenlig Hittelbödn äch des opfinnare.
4. Blymalm är också mycket nödig / och borde man den idksamt efterleta för des Nödwändighet skull. Är merendels hos offt en Glansmalm / ju gröfwre och större aff Färningar eller Korn / ju rikare aff Bly.
5. Kopparmalm är till sin utwärtas Lynde nogsamnt bekant. Påminnes allena / at offta framwittes Swaswelck för Kopparmalm ; der doch denne är mycket grönachtigare.
6. Jernmalm är nu så wäl bekant / at man den intet behöfwer widlöfftigt beskrifwa. Och såsom Myrmalm mångstads smältes / brukandrs somblige små Ugnar / andre åter Lersformar neder i Jorden / &c. Begäres derföre Information 1. om Malmens bestaffenhet / om det i derum / derest det en gång at uthtagit / åter med tydentilwärer. 2. Huru uti des rostande och smältande procederas. 3. Hwartill det måst användes.
8. Effterspanas / om någon har funnit Qwick silfwer / hwilket man

månge berättat / men få eller inge bewijfa. Man förmenar at för wissa orsaker fullt det swärligen lærer finnas. Doch ibland de äth- tillige Lappländiske Bergarter som Högwälb. Herr Baron, Ammiral och Landzhöfdingen Hans Klärck mig föräbrat / har iag och så bekommit en liden Stuff aff Dwicksilfwer Malm/mycket skön och hög aff Färga : hwilket gifwer Anledning / at ännu mehra aff samma slag där eller annorstädes måtte finnas.

N. B. At samma Malm är röd och tung / rätt som en Cinnober derföre han och Berg-Cinnober blir kallat.

XI. Om halftwa Metaller/eller Bergarter.

1. Sökes effter Antimonii Malm: är strålachtig/ och seer uth som Jisen om Wären / när han går löds : stundom som en groffspissig Bly-glantz/ stundom och lijt Jernmalm / låtandes sig smälta i Elden/ gifwandes en elak stant i des rostande. I Lappland finnes ett slag långstrimigt/ grant och brunachtigt/ såmligh fint/ hållandes och så något Bly: hwaraff wälbemalte Herz Landzhöf- dingen Clerck/ mig en heel Fiaring förährte/ gifwandes detta anledning an widare sökia/ såsom iag des föruchan har sådana slags stuffer / bruk- ne i Wermeland/ så ock i Jerfild Sochn i Helsingeland.

2. Wismut är här till dags/ så mycket mig witterligt / här ännu intet funnit. Haas en sådan art/ at han ganska lätteligen smälter wid Elden. Är stundom lius/ stundom mörkelachtig/ och gifwer en sådan Regulum nästan som Speßglas eller mörkt Teen merendels med Kobolt förblandat.

3 Magnesia eller Brunsteen är intet långosedan aff H:r Anthoni von Boy opfunnen wid Tijweden. Är nästan som en Järnmalm / doch seetachtig och färgar Händerna på dem som den hantera. Ju swartare/ ju bättre. Duger för Glasblåsare och Krukofmakare.

4. Albestus finnes i Lappmarcken / och undertijden i Sahlsbergs grufwa in i sielfwe skölen/ ju långspialkotare/ ju bättre. prof- wet är / at den alldrig i någon Eld kan smältas eller för-
brän-

bränna: derföre och man der aff kan sådant Papper och Lärfftebereda/
som aff Elden intet förtäres.

5. Blyarth finnes ibland/doch oreen/ som wäl aff Hatt- och
Krubomakare kan brukas. Fanns en tid wid Felftröms stran-
den i myckenhet/ när Beata Lund; men nu mera fast altsam
mans utwittrat. I Carelen sänes wara en temlig myckenhet.

6. Kies är mångehanda/ Gull-Silfwer. Koppar. Jern Kies/
den sldsta är hos oss den gemeneste/och synes fast allestädes. Den
som minste Metall hoos sig hafwer och är ree n/ kallas Swaf-
welkies / sådan som widh Swafwelberget i Arberg Sochn när Dres-
bro i största ymnogheet brytes/ hwaraff destilleras Swafwel/och sedan
utlutas Vicriol och Allun/af Rosten som qwarblir görs Rödsfärga.
Kopparachtig Kies är oss måst nyttig.

6. Waturkies och Wispickel äro Arsenicaliste Kies/ hwijt
achtige/och när man strapar der i eller rjstwer så luctar starka
som Hwijtköf eller Alla foetida. Finnes ymnogt i Norlanden och
opp i Lappmarcken/ hwaraff sublimeras Arsenicum, och med Swaf-
wel slaggs tilläggelse/ görs deraff Arsenicum citrinum, eller Rys-
segäl.

8. Gallmeya/som för Messingzwärck hos oss så mycket wäl be-
höfues/skönies i de gamla Bergs Collegii Relationer wara en
eller annan gång funnen/ doch aldrig continuerat. Den henne
kunde opfinna/ skulle rikeligen belönas. Den bästa är golachtig/
som en gol Kalcksteen/ nästan aff samma Färg som ett fincke aff
en Hollandz Klincker eller Tegel/ och mycket tung. Hon finnes
och brunachtig/undertijden med någon Blyglantz förmängd.

9. Marie-Jis och Katte. Gull / samrt Silfwerblände eller
Mica, är en Anledning till rijkare Mineralier eller Metaller, ser-
deles der de i stor ymnoghet synas/ derföre kunna sådana Rum
wäl utmärcklas.

10. Spath/ en hwijt Steen/klar som Qwartz/ med den äth-
skillnaden/ at han sönderlagen/simular sig i Rutor eller Tärnin-
gar/springer i elden mehrendels sönder.

11. Blodsteen är en art aff röd Jern-Malm / mestedels med långa strimor / till Läkeedom ganska nyttig. Ett Prof af en Berg-melandz Blodsteen är mig gifwen / som wäl kan passera.

12. Cobolt är en giftig Berg-art / hwar aff Arsenicum sublimeras, är mångehanda slags / och kännes bäst igen aff den swära Luchten / och at Flugor och Rättor döo der aff / duger till Saffer och blå Stärkelse.

13. Auripigment eller Operment, är en Bergart / som Målare bruka / hög gol och med smått Gullfiäll på hwar andra som Kattegull / är förgiftig / och har en stark Lucht när man det rjffwer.

14. Cryfocolla = Berg-grön eller Bergblå. Aff det förra haer man ett slag sunnit när Caporie i Ingermanland / och derföre kallat Capurie-grön : Doch är den mycket bleek och gemeen aff Färgan. Nyli-gen har Hr E. Odhelius opwiist Proof / så wäl aff det blå / spm det gröna / fundne wid Skila Koppaebruuk / som wäl kunna angä.

15. Schörl äro swarta Korn / större eller mindre / mästedeels såsom små Bönor / heel täte / och nästan som Granater / doch intet så rundlette / i Norlanden finas de stora som Walnötter / och see mycket lijk den rjika Tennalm / som kallas Ziengraupen. När man råkar det mindre / fina och täta slaget / kan det wäl löna sig.

16. Otalige många andra Bergarter gås förbij / dem man i sådan korthet ey hiner opräkna / såsom allehanda Blände / Wolf-ram / Kupfernickel / Wackesteen / &c. Derföre om man någon sällsam Berg-art finner / till Form / Färga / Lucht / eller at det i Elden smälter / &c. täcktes sådant optekna och tillkänna gifwa.

XII. Om Saltslag.

1. Salt är ett nödwändigat ting : den det upfinner / gör sitt Fädernesland ganska stor Tienst. Det aff wårt Haffs-Watn kokas är förswagt. Källor äro tillförne opfundne ; men wet icke hwars för

före nu förgåene. Utaff Berg-Salt-haar man för några Åhr af en händelse hafte ett lyttet Proff/ men ännu rätta Orten icke återfunnit: så at om des mönelighet inset är at twisla/ allenast man granneligen essierlesar. Sökes sådana ställen / som Bostapen gärna löpa till och slicka Eburwål de och så undertijden plåga finna sig widh Sallpetter Jord. Swijnen förråda måst Saltkällor / jämwål och annor Bostap / i det de liggia der uti/eller gå igenom/ fastnar Saltet och krämper sig på theras Häär och Börstor. Sändes öfwer Proff aff sådant Watn en Kanna / meer eller mindre.

2. Sallpetter-Jord finnes något hwar städes ; doch frågas hwar de bästa äro /der om Sallpetter siudare/ som sådan Jord med Tungan och med utlntande och krämpning på en Kniff i Solen försökta/ iweta bäst Besked.

3. Victrill är antingen i Kieff/ eller gediegen i Berget / eller sätter sig i Bergskreswor aff Laket nederdryppandes/blått/grönt eller hwitt. Blått är det aldrabästa/ dernäst blågrönt; de öfrige äro icke heller till förkastandes.

Allun-Malin finnes mycket i Skåne och Jempteland/ och hel gebieget i Lappmarcken. Malnen är swart/som en skifwer / och smakar sammandragande och Allunachtig på Tungan.

XIII. Om Sulphuriske Arter och Swafswelslag.

1. Swafwel finnes undertijden heel klart och genomsijnligt/ hwaraff iag ett Proff bekommit. Är fuller temlig rar ; Doch den som formerar och sätter sig i fjina Kalckberg/ luttra sig gemeemliga således / dragandes Kalcken den öfrige Drenlighet till sig. Den sådant finner skall få god stäl derföre.

2. Om Swafwelkies är tillförne måldt. Den bästa är/ som brytes renast/ utan Berg eller Metall. item den som storögd är/ groffgrynnig eller kornig/ som Tärningar/ Bällar eller andra Figurer.

3. Bernsten är ock undertijden funnen/såsom wid Bidrcködn/
wid

wid Mälaren/så och undertijden wid Hafs stranden / i Liffland
uti Sanddynerna wid gamla Dünemünde Stank/ och widh
Stöstrandén när Euriska Bränken. Är gemenligen 4 slag; den
hwitte är den bästa och raraste/ den gula och klara/ den bruna/
swartbruna/ och grofwa/ som elliest kallas Schluck/ och tjänlig
till at destillera Olla utaff.

4. Steenkohl är intet swår at igen känna / brytes wid Hel-
singborg / och är ingen twiswel at den ock måste flerestädz fin-
nas. Anledning har man där till när Allunbruket eller län-
gre kring/såsom ock i Jemteland : ty där Skifwer och Allun
är / der plågar ock icke heller gemenligen Steenkohl wara långt
borta. Den som meer aff det slaget yppar / har sin Hittelön
åhrligen förtiánt.

5. Bitumen, Jordbeck/Agd/ och andra slagz swarta och fetta
Beckarter. Ehuruwäl man ringa Förhoppning haft at fin-
na något sådant/för wissa Orsaker skull ; Doch lijkwäl har
Hr Eric Odhelius nyligen ett Prof der aff opwißt / som gif-
wer Förhoppning/ at man mera sådant/och mycket annat godt
å den Tracten lærer i längden öfwerkomma.

6. Petroleum eller Nefsta , är en Berg Olla / nästan som
Oleum Therebintinae, hwitachtig/klar/ brun/ grumlig etc. An
är ett slags tiöckt som Tiära / och kallas aff de gamla Maltha,
fines en och anörstädes i Tyskland/der med de sina Hiul plåga
smörja. Den något sådant hither/stall få en god wedergållning.

Såsom man nu förmodar/at hwar och en rättfärdig Menniska den sin Öf-
werhets Tienst/Gärderneslandets Nyttä och sin egen Heder behiärtar/ lærer fin-
nas willig/i anledning aff desselföregående Puncter/ icke allenast at gifwa wid
handen/ hward honom der aff kan wara kunnigt/ utan ock at uppspana och efter-
sökia hward som ännu kan wara fördoldt : så har man doch at än yttermebra an-
friska hwar och en uti ett så berömligt upsåt / en welat underlåta de Ensaldis-
ga/ som aff en ogrundad och fåfång Rådhdoga icke allenast förtijga/ om något
på deras Agor finnes/utan ock andra som sådant efterleta/ eller kunna wara
sinnade det dem witterligt är at uppenbara/ hindra och affträckia/ befruchtan-
des om något komme i Dagzliuset/ skulle dem på deras Agor någon Inträng/
Beswår/ Tunga eller Oro tillkyndas/ här med wälmeent at underrätta / det
förutan

förut att sådana obetänkte Meniskior/ handla emot den Plicht som de sin
 Öfverheet skyldige äro/ och emot den allmänne Christelige Kärleken/ så hindra
 de och sin egen Lycka/ Wälmågo och Förköffring : warandes så genem sielfwa
 Bergzordningarna/ som äthstellige tjd efter annan utgångne Kongl. Placater
 uthtröckeligen förordnat/ at ingen/ på hwilkens Ågor någre Mineraliste Street
 eller Grufwor yppas/ skall till sin Egendom ofredas / utan twert om der han
 icke sielf will deruthi wara delachtig/ kan honom någon deel aff dem som der på
 sina Medel wäga willia/ frij hållas/ eller någon åhelig Penning tilläggas/ utan
 och tillwärer den samma en stor Nöhring ; de ddes Orter och oduglige
 Willmarck blifwa där igenom bebodde och opfylte ; Städer och Sochner/ Gudz
 Huus och Kyrckior/ der tillförenne allenast Willdiuren hade sitt Tillhåld/ up-
 rättade och bygde/ som så gamble som nya Kopparberget/ Helleforsen / Gar-
 penberg och andra Orter nogsampt bewittna. Ho wille då icke gärna hafwa
 den Åhran at wara Uphoff till en så härlig Ting ? Ho skulle icke på så-
 dant sätt wela förwärfwa sig ett så berömligit Namn/ en heller uppenbara
 de Gåfwor som GUD till Menniskians allmänna Nyttia i Jorden hafwer
 förborgat/ när han dem warse blifwer / och tiåna det allmänna bästa/ när han
 det kan giöra / icke allenast utan sin skada/ utan och med sin egen Nyttia och
 Gagn. Skulle någon wara så fäkunnig at meer ställa Troo till ett löst Saal
 och fäkång fattat Inbillning/ än till Kongl. Placater och Förordningar ?

Der näst och medan esomofftast händer at oförfarne Personer sig i Kongl.
 Bergz. Collegio insinna med ringe och oduglige Malmarter/ hållandes det för
 godt som blåncker i Ögonen : Fördensfull är rådeligast/ at de i sådant fall an-
 gifwa sig hos Bergmästaren i Orten; eller i des fränwaro/ hos Kyrckioherden/
 eller Befallningzmannen/ lemnandes der sådane Malmstenar / som sedan med
 Lågenhet kunna till Kongl. Bergs. Collegium öfwerfändas/ notificerandes Fin-
 narens Namn/ Wilkor och Boställe / på det den samma må med en skäligh
 Gåfwa ihugkommas/ och intet förorsakas med swär Bekostnad och Tjådspillan
 göra en lång och till åfwentyras fäkång Reesa.

Detta är altfa den första Delen/ nämlig *Regnum Minerale* ; Flångden föll-
 jer *Cominuationen* aff *Grågorne*/ angående *Regnum Vegetabile* och *Animale*, så snart
 som man på desse uthfända Puncter kan någon under-
 rättelse inhämta.

* * * * *

Kort Memorial.

Det är kunnigt at en Anledning til
Åthskillige Malm och Bergar-
ters / Mineraliers / Stenars /
och Jorde-slags / samt flere sell-
samme tings efterspörande /
är af Kongl. Bergs Collegio öfver hela Sweri-
ges Rike och des underliggiande Provincier wor-
den icke långesedan fringsändt til allehanda Ständz-
personer. Men såsom de fläste hafwa lemnat detta os-
beswarat / serdeles det Byrdiga Prästerkapet; der
liktvål detta allenast til almånna nyttans befordran-
de är ansedt: Ältså blifwer detta Memorial i ställe
för Anledningen åter å nyo; allena til det Byrdi-
ga Prästerkapet öfversändt; medh fljtwänlig be-
gäran och säker förmodan / at de som härtil ännu
intet äro inkomne / behagade desse fölliande Pun-
cter, så mycket dem witterligit är / beswara:
Hwaremot deras Namn till en hederlig och ewär-
delig Aminnelse wthi den allaredan begynte beswa-
rade och förklarade anledningens *Conti-
uation* skola blifwa inryckte.

Frågorna äro allenast dese.

I S.

1. Frågan. Hwad för wathn i denna Sochnen är?
om helsosamt eller ey? om bleckachtigt/suurt/eller utaf
någon annan beskaffenhet än den gemena? 2. Om
der äro förgiftiga wathn för bostap och Menniskior?

II

3. Om

brutan at sådana obetänckte Meniskior / handla emot den Plicht som de sin
 Öfverheet skyldige äro / och emot den allmänne Christelike Kärleken / så hindra
 de och sin egen Lye
 Bergzordningarn
 uthryckeligen för
 eller Grufwor upp
 icke sielff will deru
 sina Medel wäga
 och tillwärer de
 Willmarck blifwa
 Huus och Ryeck
 rättade och bygde
 penberg och andr
 den Abhan at wa
 dant sätt wela se
 de Gåfwor som
 förborgat / när ha
 det kan giora / i
 Gagn. Stulle n
 och fåfång fattat
 Der näst och
 Bergz Collegio
 godt som bläncker
 gifwa sig hos B
 eller Befallning
 Lägenhet kunna t
 narens Namn /
 Gåfwa ihugkom
 göra en lång och

Detta är altf
 jer Continuationen
 som n

3. om sährs eller hungerkälor / och de som något
 serdeles gendm deras södande betnda? 4. Eller och de
 som der medh någon ändring af wäderleken beboda.

S. II.

1. Fråg: Om der i Sochnen äro höga berg /
 och hwad der märckwärdigt? 2. Om man för-
 märckt / at der i Sochnen någon plåg medh tiden
 sigh skulle hafwa förändrat? så at berg och backar
 kommit / der för inge warit; eller och något haer
 sändt sigh til dalar / derest tilförene högt warit?
 2. Eller om marcken sigh någorstads; medh tiden
 sändt eller uphögt? som mångensstädes uthom land;
 är sedt.

S. III.

1. Fr. Hwad slags mylla måstedes der i Soch-
 nen finnes / til Moo / Swartmylla / hwijt / gohl el-
 ler Rödmylla / Fåsjord / fruchtisam eller ofrucht-
 sam? 2. Hwad förslags leer? blå / brun / grön/
 svart / terningachtigt / Mooleer / Leer som stiffe
 och råndetahls formerade äro? som wid Aftwestad
 fins? 3. Eldfast leer som wid smidie essian intet smelter
 ehuru man blåst der wid? är mycket nyttigt / och skal
 wäl betala upfinnaren 4: Leer som är fint som talg /
 och ingen sand deruthi / när man det tuggar 5. Röde-
 achtigt leer eller Bolus, som i dalarna widh slipp-
 stens grufwor finnes? 6. bleke eller kalk Leer /
 som mångestads; i kiarr / eller elliest i marcken finnes:
 7. Jord som man kan färga medh; hwijt / liufgohl /
 röd / brun / blå / grön? 8. Om der i Sochnen
 äre stora kärr? och om man der någon serdeles Jord
 eller

eller annat märckwärdigt finnes. In Summa, om deri Sochnen finnes någon slags Mull/ Jord eller Leer / som är af en annan bestaffenhet än den gemena?

§. IV.

1. Fr. Om stenar sigh yppat / större eller mindre / derest tilldörne inga warit? 2. När der i Sochnen brytes stenar / om der något serdeles heterogeneum finnes uthi eller något annat slag / det sielfwa sienen intet likt är? 3. Om der i Sochnen finnes kalksteen? af hwadslag / hwad färga? 4. Hwad för slags sand? om fin eller grof? hwad färga? hwiit / gohl / röd / brun? den bästa är hwiit uthan mullachtighet. 5. Swart sandi Sidar och Floder. In Summa, hwad för serdeles och ogemeen art af sand der i Sochnen finnes.

§. V.

1. Fr: Hwad slags Steen der i Sochnen finnes? hwad för berg / sandsteen / telgsteen / och huru de samma äro bestaffade? fina eller grofwa / swarta / grå eller hwita? ic. 2. Slipstenar / hwar de finnes? hwar / antingen granna eller grofwa? 3. Om der i Sochnen finnes Eldfaste stenar / som intet spricka i elden? 4. Om telgsteen? ibland dem ett slag / som man kan skära och skafwa som krita? 5. Mariner / hwad färga / och huru hård? brukas ofta til kalkbrännande af dem som den intet känna. 6. Frågas af gamla män i Sochnen om de hafwa märckt / när man stenar och klapur uthur åtten plådar / at de medh tiden återkomma? 7. Om de finna at klapurn något skal hielpa til åtens fruchtsamhet? 8. Stenar som see uth som horn eller hästhoftwar? 9. Om der finnes Ohrsten? huru den brytes eller gräfwes / och i hwad slags berg de finnas? om i kalkberg / gråberg / eller i åkrar? 10. Om der finnes stenar / som hafwa lijkneise til något ting / eller af serdeles Figur? såsom snedlar / bollar /

fbruktan at sådana obetänckte Menneſtiker / handla emoot den Pflicht som de ſin
 ſfwerheet ſkyldiga / och emoot den allmänne Chriſteliae Kärleken / ſå hindra
 de och ſin egen Lyck
 Bergzordningarn
 uthtryckeligen före
 eller Grufwor upp
 icke ſielff will der
 ſina Medel wäga
 och tillwärer de
 Willmark blifwa
 Huus och Kyrcku
 rättade och bygde
 penberg och andr
 den Åhran at we
 dant ſått wela ſe
 de Gäfwor ſom
 förborgat / när ha
 det kan giöra / i
 Gagn. Skulle n
 och fåfång fattat
 Der näst och
 Bergz Collegio
 godt ſom bläncker
 gifwa ſig hos B
 eller Befallning
 Lägenhet kunna t
 narens Namn /
 Gäfwa ihugkom
 göra en lång och

Detta är altſ
 jer Continuationen
 ſom n

boſtar / Pantiga ic. 11. Om man ber i Sochnen ha
 junnit några ſtenar i häſtar / boſtop / ſwijn eller andra dinc?

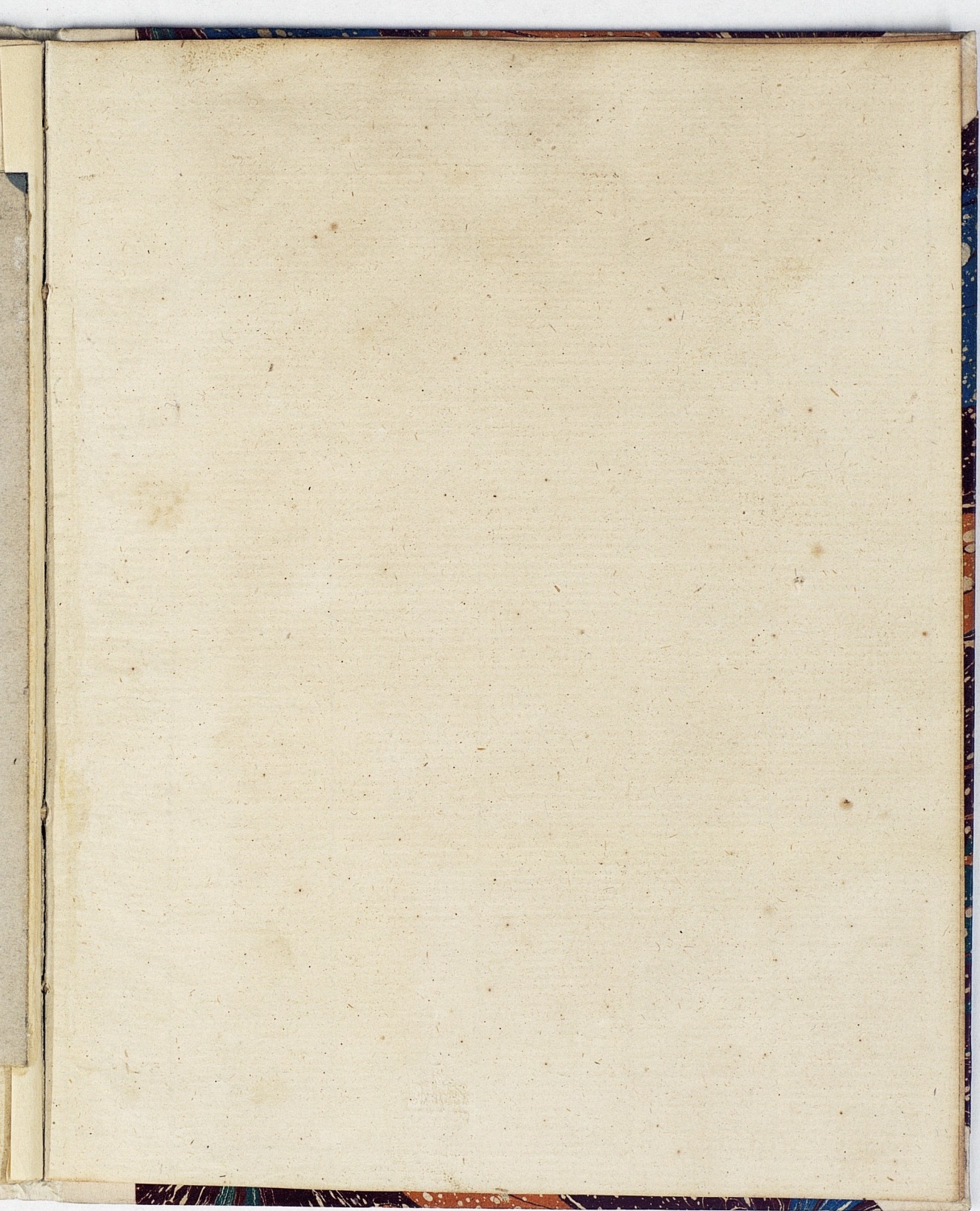
5. VI.

1. Fr: Om ber i Sochnen finnes Myrjern? Hur de
 det ſmåta? 2. Om ber elleſt andra maln och berg
 arter finnes? 3. Om någorſtådes i jorden / berg / eller
 något i Lårr finnes / ſom tager eld til ſig / eller od när
 man det på elden lägger / drinner medh yppen låga?
 4. Om ber i Sochnen är någon liſkneſe til Salt / Sal
 zetter Vitriol eller annat ſådant?

NB. Uthi en Summa, hwad elleſt ſällſynt kan
 anträffas / bliſwer äſwren wäl i acht tagit / ſåſt
 än det har icke ſkulle ſå ypnämnas.

Såsom förmodeligen ingen Sochn är / deruti icke nå
 got ſwarwärdigt finnes på beſſe Frågor: ſå förmodar
 man / at det wyrdige Preſterskapet för den derunder
 Verſerande allmänna wyttan ſkull / hwar och en för ſin
 Perſon behagade ſwara derpå / ehuru liſtet det än då
 måtte wa a; allenast omſtändigheterna bliſwa tydeligen
 och ſatte / och ſå mycket möyeligt är / medh egen erfaren
 het / och icke grundade på andras ofäkre berättelſer. Kun
 nandes de Herrar Pastores / ſedan de förſt det de ſielfwa
 jämte ſina Communitros, och ſedan i Sochnestugan af
 de beſkedeligaste uthaf allmogem underättade äro / ytted
 nat hafwa / ſina relacjoner til de Herr. Praepositos ſända /
 och beſſe återligen til Hans Högwyrdighet Herr B
 ſtopen i Suffret / ſom det ſedan til Kongl. Bergs
 Collegium behagade öfwerſända.

www.books2ebooks.eu